

Володимир Ігорович Босак,
викладач економічних наук
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Трускавець, Україна

Лариса Олексіївна Босак,
учитель-методист з математики
спеціалізованого ЗНЗ № 3,
м. Трускавець, Україна

УДК 811.111'243-26:378.661 (477)

ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ПРОСТІР ДЛЯ ІННОВАЦІЙ

В статті автори діляться педагогічним досвідом впровадження інноваційних технологій з допомогою яких можна зацікавити учнів у активізації навчального процесу. З цією метою вони використовують педагогічний моніторинг, який відповідає на їхні запитання: як організувати навчальний процес на своєму предметі? Які методики, технології необхідно для цього використовувати? Як привити любов до свого предмету?

Ключевые слова: навчальний процес, інноваційні технології, моніторинг, якість освіти.

The authors share the pedagogical experience of implementing innovative technologies that can be used to arouse students' interest in intensifying the educational process. They use for this matter pedagogical monitoring that responds to their questions: how to organize the educational process in your subject? What methodologies and technologies are necessary for this use? How to cultivate love to your subject?

Key words: educational process, innovative technologies, monitoring, the quality of education.

ЗНЗ – простір для інновацій.

Учитель – особистість, яка
розвивається та вдосконалюється.
Основа практичної діяльності учителя –
педагогічний експеримент.
(Із записника самоосвіти)

Чому одні учні охоче йдуть до навчального закладу, а інші відмовляються вчитися та прогулюють уроки? Чому хтось успішно вписується в шкільний соціум, а у когось суцільні проблеми? Чому одні досягають вершин у власній діяльності, а інші – ні?

На ці та інші питання нерідко відповідає вчитель, роздумуючи також над іншими питаннями, що виникають під час НВП. Аналіз результатів навчання та виховання у ЗНЗ здійснює не лише методична служба, а й адміністрація. Часто дослідженнями займаються і вчителі. Для учнів педагогічна діяльність є найкращим полем дослідження певних тем.

На ці та інші питання допомагає знайти відповідь моніторинг.

Моніторинг – це регулярне або періодичне стеження якісних результатів навчання, виховання і розвитку учнів, стану викладання певних предметів, проведення олімпіад, зростання педагогічної майстерності тощо. Педагогічний моніторинг є формою організації, збору та оброблення певної інформації, що забезпечує аналіз результатів НВП.

Мета педагогічного моніторингу:
– проаналізувати та оцінити результативність навчання;

- оцінити ефективність навчального процесу;
- проаналізувати успішність навчання з урахуванням особливостей учнів;

– узагальнити позитивний педагогічний досвід.

З погляду накопиченості інформації розрізняють моніторинг:

– *інформаційний*, що полягає у збиранні, систематизації та поширенні інформації;

– *управлінський*, що передбачає збирання та узагальнення інформації за певними ознаками для вивчення освітньої проблеми, вироблення певних рекомендацій щодо прогнозування діяльності та прийняття управлінських рішень.

Моніторинг дає можливість вести спостереження за підвищенням або зниженням якості знань учнів з різних предметів, здійснити порівняльну характеристику, аналіз результатів. Це створює умови для самовдосконалення та самоорганізації учнів або впливу на цей процес.

Проведення освітнього моніторингу стимулює позитивні перетворення та мотивує до якісних змін учасників НВП. Унаслідок цього відбувається вдосконалення освітньої діяльності вчителів та інших учасників освітнього процесу.

Основні завдання моніторингу: виявлення навчальних досягнень учнів; з'ясування причин відмінностей навчальних досягнень у різних вікових категорій; виявлення чинників, що впливають на стан навчальної підготовки учнів; корегування навчального процесу та його навчально-методичне забезпечення на основі аналізу результатів досліджень; підготовка вчителів та учнів до застосування різних засобів діагностування; впровадження сучасних технологій проведення контролю та діагностування; зацікавленість учасників результатами моніторингових досліджень.

Основними напрямками здійснення комплексного моніторингу якості освіти є *педагогічний, психологічний, соціологічний, медичний, статистичний, ресурсний, кадровий, управлінський*.

У педагогіці моніторинг має певні етапи становлення та розвитку. Інтерес до моніторингу, як до явища педагогічного процесу, вперше виникає у 30-і роки ХХ століття. Процес становлення та розвитку моніторингу у світовій системі педагогіки, за дослідженням О. Локшиної, пройшов три етапи.

Перший етап – становлення (30–50-і рр. ХХ ст.). Посилаючись на американського вченого Р. Тайлера, дослідниця визначає як такий, що «...вперше акцентував увагу на можливості системного підходу в галузі моніторингу, починаючи від адекватного структурування змісту освіти та закінчуючи ефективними процедурами оцінювання навчальних досягнень учнів з основних навчальних дисциплін з урахуванням не лише отриманих знань, а й набутих умінь та навичок».

Другий етап (60–70-і рр. ХХ ст.) пов'язано з діяльністю групи вчених Центру порівняльних досліджень у галузі освіти (США), що ініціює проведення міждержавних моніторингових досліджень за допомогою тестування навчальних досягнень учнів.

Третій етап (80–90-і рр. ХХ ст.) – це час завершення формування моніторингу як цілісної системи, що містить збір даних на різних рівнях освіти, враховує контекстуальну інформацію, ресурсний внесок, освітній процес та освітні результати і передбачає інтерпретацію отриманих фактів з метою вироблення плану подальших дій.

Отже, поняття «моніторинг» вивчається та використовується в різних сферах науково-практичної діяльності, у т. ч. педагогічної. Необхідно зазначити, що окремі аспекти цієї важливої проблеми ще потребують вивчення. Насамперед необхідним є виявлення різниці та визначення особливостей між поняттями «навчальний моніторинг», «педагогічний моніторинг», «моніторинг якості освіти», «моніторинг якості навчання» тощо, а також визначення категорій, що сучасними вченими розкриваються неоднозначно та підтверджують наявність різних підходів до їх використання.

Д. Матрос, Д. Полев, Н. Мельников розглядають моніторинг як механізм контролю та відстеження якості освіти, постійне спостереження за НВП з метою виявлення його відповідності бажаному результату або першочерговим пропозиціям, що дозволяє виявити тенденції розвитку системи освіти. За переконанням учених, поняття «освітній моніторинг» є педагогічною й управлінською категорією, що не копіює загальних положень теорії інформації, а переводить їх на мову педагогіки, психології та управління. Дослідники вважають, що завдання вчених полягає в конкретизації положень теорії, а завдання вчителя – реалізувати їх у практичній діяльності.

Застосовуючи положення використання моніторингу шкільної освіти, він має пройти такі етапи: визначення мети, завдання, процес упровадження, організація моніторингу якості освіти. Особливу увагу необхідно приділити етапу організації підготовки та впровадження моніторингу, що передбачає такі кроки: 1) визначення об'єкта та предмета дослідження; 2) постановка завдання; 3) формування гіпотези; 4) збір інформації, планування, систематизація; 5) отримання, узагальнення та оброблення даних; 6) формування наукових прогнозувань та відповідних пояснень.

Відповідна організація передбачає необхідність отримання регулярної інформації про впровадження експериментального педагогічного дослідження, виявлення змін (позитивних/негативних) у процесі впровадження педагогічного дослідження, визначення факторів, що впливають на якість освіти, а також відповідна їх корекція і вчасне попередження небажаних результатів. Причиною проведення дослідження є недостатність наявних знань про те чи інше явище. Н. Реймерс зазначає, що сенс моніторингу полягає у виконанні двох взаємопов'язаних функцій: *спостереження* та *попередження*. Спостереження дозволяє оцінити якість освіти у її порівнянні з іншими результатами. Функція попередження є попередженням небажаних результатів.

С. Шишов та В. Кальней вбачають обмежений зв'язок моніторингу з функціями управління. Він проявляється у тому, що функція управління виступає основною точкою моніторингу. В цілому, функції освітнього моніторингу на кожному рівні змінюються та набувають специфічних характеристик.

Відповідно до визначеної мети організації моніторингу якості шкільної освіти передбачається формулювання основних завдань, що полягають у:

- вивченні особливостей педагогічного, учнівського, батьківського колективу напередодні проведення дослідження;
- зборі інформації за напрямками дослідження;
- визначенні об'єктів дослідження (учень, клас, навчальний заклад, регіон);
- підготовці діагностичного інструментарію та відборі системи показників, на основі яких буде здійснюватись моніторинг якості освіти;
- проведенні систематичних досліджень щодо розвитку особистості учнів з метою виявлення динаміки змін;
- підготовці щорічних звітів з висвітленням результатів моніторингу.

У педагогічній практиці нерідко використовуються окремі елементи моніторингу у формі контрольних робіт, іспитів, інспекторських перевірок тощо. Однак вони є недостатньо ефективними, оскільки такий моніторинг має епізодичний характер та залишає без уваги процес навчання і виховання. При цьому рідко використовуються діагностичні методики, за допомогою яких можна виявити причини недоліків у діяльності колективу, зокрема виявити фактори, що впливають на успішність учнів.

В організації моніторингу розрізняють *моніторинг результатів експерименту в цілому* та *моніторинг результатів експерименту за окремими напрямками*. Моніторинг результатів експерименту в цілому здійснюється на основі єдиних методик та інструментарію, розроблених для учасників експерименту, а також із використанням власних доробок. Це дає можливість відстежувати результати експерименту з єдиних позицій, виявляти особливості та результати експериментальної діяльності в місті, районі або окремому навчальному закладі. Необхідно зазначити, що ефективність моніторингу знижується за умов, якщо не було розроблено конкретні цілі та задачі діяльності навчального закладу, а педагогічний колектив не ознайомлено з кінцевими цілями та напрямками діяльності.

Важливим організаційним моментом є питання інформаційного впровадження моніторингу як основного інструменту вивчення якості шкільної освіти. Хто буде розробляти та реалізувати моніторинг в освіті? У навчальному закладі це може виконувати педагогічний колектив, а також можуть залучатись фахівці педагогічної громадськості, незалежні експерти (суб'єкти дослідження) та ін.

Наступним кроком у питанні проведення моніторингу є репрезентативна вибірка учасників експериментального процесу (контрольні та експериментальні

класи, навчальні заклади – об'єкти дослідження). Щоб довести ефективність проведеного дослідження, необхідно підібрати еквівалентні групи, що дозволяють зняти вплив багатьох чинників, які викликають зміщення оцінок.

В організації моніторингу важливим є питання періодичності проведення вимірів та циклічність, оскільки не всі показники мають однакову динаміку. Деякі з них мають недостатню динаміку розвитку, тому немає необхідності проводити часті заміри, а інші – навпаки. На цьому етапі підготовки моніторингу освіти – це процес розроблення та добору відповідного діагностичного інструментарію: *анкети* (для адміністрації, учителя, учня, батьків); *рекомендацій* з проведення діагностування; *аналізу* інформації, механізмів обробки, *збереження* та *розповсюдження* інформації.

Моніторинг (від латин. *monitor* – наглядач, контролер) формується як багаторівнева система діагностичних процедур, що здійснюється з використанням методик, які об'єктивно висвітлюють показники якісної освіти. Аналізуючи інформацію можна виокремити одиничні об'єкти та більш суттєві зв'язки між ними, а також здійснити порівняння. За відсутності порівняння система аналізу вважається закритою і, навпаки. Необхідно зазначити, що кількісні виміри здійснюються будь-ким, а якісні – експертом у цій галузі. Одним з етапів процесу дослідження є відповідна інтерпретація результатів дослідження фахівцями (переведення їх на мову педагогіки, психології, управління) та підготовка відповідних рекомендацій. Важливо, щоб оцінювання (інтерпретація) було адекватним, справедливим та об'єктивним.

Фактори процесу аналізу моніторингової інформації це:

- зміни, організація умов діяльності, формування відносини в колективі;
- кадрове забезпечення, різноманітність освітніх програм тощо;
- зміни за певних умов – організація вільного часу, зацікавленість батьків, організація навчальної діяльності;
- вплив на особисті якості, стан здоров'я тощо;
- відсутність впливу – біоенергетичні здібності, рівень доходу родини тощо.

Аналізуючи дослідження психологів, маємо результати:

- позитивне ставлення дітей до навчального закладу – 28 %;
- ставлення до себе, як до учня – 35 %;
- висока навчальна активність учнів – 35 %;
- негативне ставлення до навчального закладу – 2 %.

Завдання вчителя організувати НВП так, щоб створити умови, які стимулюють учнів до вивчення предмета, розвивають самостійність та самодисципліну, вміння мислити творчо та постійно навчатися; цікавитися та любити розв'язувати складні ситуації; організувати та опрацювати значний обсяг інформації; творчо та винахідливо розв'язувати складні проблеми, не боятися проблем або невдач, а сміливо шукати вихід з будь-якої ситуації.

Таблиця 1

Результати навчання учнів

№	Середній бал			
	5 клас	6 клас	7 клас	І-й семестр 8 класу
1.	10	10,6	10,6	9,8
2.	6,28	8,27	6,8	7,3
3.	5,07	5,2	5,1	7,1
4.	10,71	10,87	10,6	10
5.	7,71	8	8,5	7,7
6.	8,78	9,06	8,94	8,6
7.	8,92	8,67	8,5	7,8
8.	6,93	6,8	6,11	5,05
9.	9	9,4	8,83	8,7
10.	9,2	9,2	8,29	6,3
11.	5,64	5,27	4,8	4,8
12.	7,92	7,53	7,8	7,7
13.	8,57	7,07	6,94	6,7
15.	9,29	9,02	8,85	8,47
16.	10	10,07	9,8	9
17.	9,22	7,67	7,82	8,65
18.	7,93	7,67	6,2	5,3
19.	11	11,2	10,88	10,4
20.	10	9,4	8,83	8,4
21.	8,57	7,8	7,1	6,9
22.	7,22	6,33	7,22	6,4
23.	8,64	7,87	7,3	7,38
24.	8,5	8,53	8,72	8,4
25.	5,8	5,87	5,11	4,8
26.	10,72	10,7	10,44	10

На нашу думку, виховання такого учня є основною метою освіти XXI століття. Учителю повинен володіти інформаційною культурою, що передбачає: пошук, аналіз, генералізацію інформації, роботу з джерелами інформації, збагачення знаннями та творчу їх реалізацію. Учителю може бути не лише причетним до моніторингових досліджень, а й сам може долучатися до моніторингових досліджень (рис. 1).

Кожен учень навчається за власним способом і темпом. Щоб активізувати навчальну діяльність учнів певного класного колективу, з метою покращення рівня навченості, необхідно виконати певні розрахунки та проаналізувати середній бал кожного учня, проаналізувати отриману інформацію на зборах. Виявляється, що деякі учні самостійно зробили порівняльний самоаналіз і це стало поштовхом до покращення рівня знань. Спостерігаючи за психологічним впливом на учнів (особливо у підлітковому періоді) можна зауважити: якщо є позитивні результати, особливо у проблемних підлітків, то педагогічний моніторинг є не даремним, а продуктивним. За результатами учнів після I-го семестру у 8 класі, робимо висновок, що рівень навчання знизився, нашою метою є з'ясувати причини та працювати у напрямі їх покращення. За програмою Excel будуємо діаграми, обчислюємо середнє квадратичне відхилення тощо (табл. 1 та рис. 2).

Особливо цікавий та позитивний вплив мали семінари В. О. Киричука та Ш. О. Амонашвілі на основі комплексів програм Universal-3, Universal-4 та Personal. Ці дослідження стали цікавими для вчителів, які були залучені до проведення досліджень з використанням цих комплексів програм.

Рис. 1. Структура моніторингових досліджень

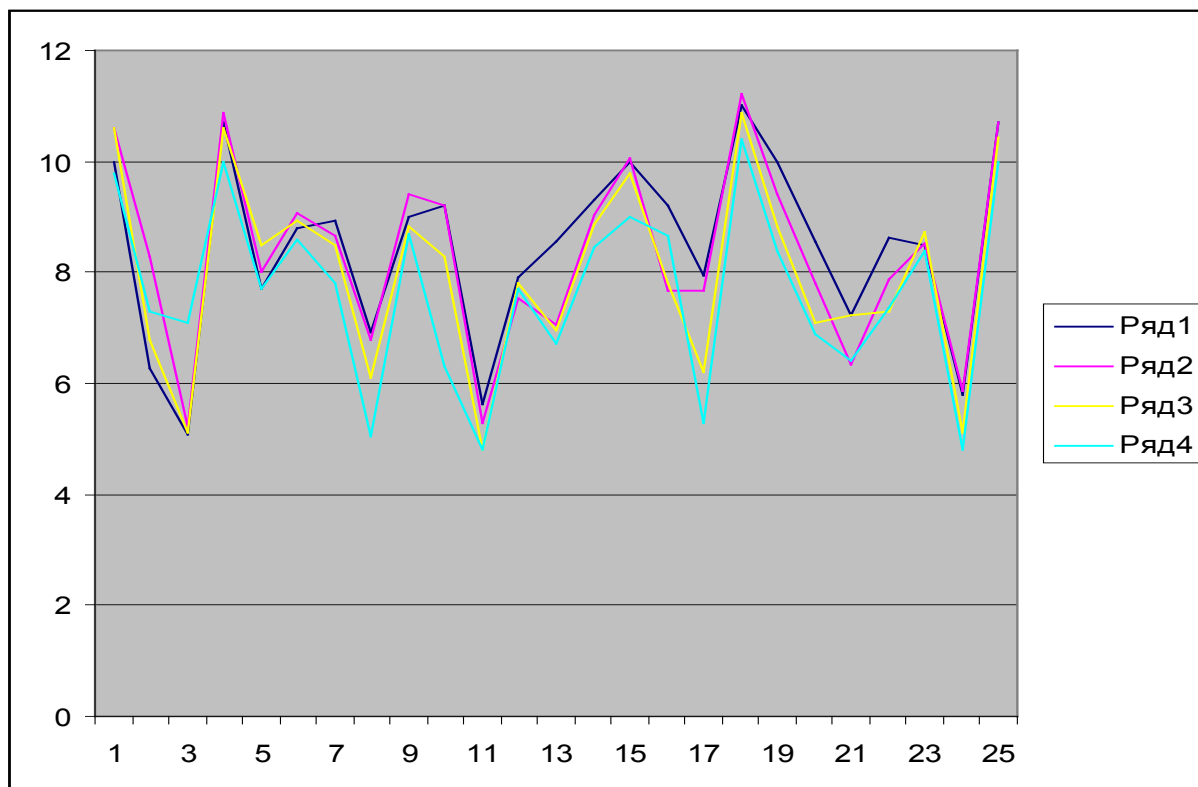

Рис. 2. Результати навчання учнів

Серед 20 опитаних учителів за найвищим балом оцінювання результатів (10) є такі: *агресивність* – 2,6 б; *недовіра* – 3,2 б; *авторитарність* – 5,8 б; *співпраця* – 6,9 б; *важливість грошей та влади* – 2,5 б; *самооцінка* – 2,9 б; *психоемоційний стан* – 2,4 б. Стиль викладання: «Сильний педагог» – 7 учасників, «Рівноправний партнер» – 7 учасників, «Миротворець» – 6 учасників. За тестовими дослідженнями «Пріоритетні цінності»: *важливість діяльності* – 8,9 б; *результативність* – 8,3 б; *альтруїзм* – 9,1 б. У цілому опитані показали високий бал альтруїзму, відданості діяльності та готовності до співпраці.

Таким чином, здійснюючи моніторингові дослідження, важливим моментом є не лише аналіз результатів, а й їхнє використання на користь та допомогу в розв'язанні проблем, що виникають в учня, вчителя, у класному або педагогічному колективі для покращення організації НВП.

Використані літературні джерела

1. Барна М. Шкільний моніторинг як засіб якісних змін в освіті [Текст] / М. Барна // Управління освітою. – 2001. – № 3. – С. 5–7.
2. Буркіна Н. С., Лукіна Т. О. Модель моніторингу підготовки учнів [Текст] / Н. С. Буркіна, Т. О. Лукіна // Шкільний світ. – 2001. – № 9 (89). – С. 2–8.
3. Касьянова О. М. Розробка і використання педагогічного моніторингу у навчально-виховному процесі [Текст] / О. М. Касьянова // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 36–38.
4. Баженова І. Н. Педагогічний пошук [Текст] / І. Н. Баженова. – М., Педагогіка, 1987.
5. ДПК «Universal-3»
6. КП «Personal».